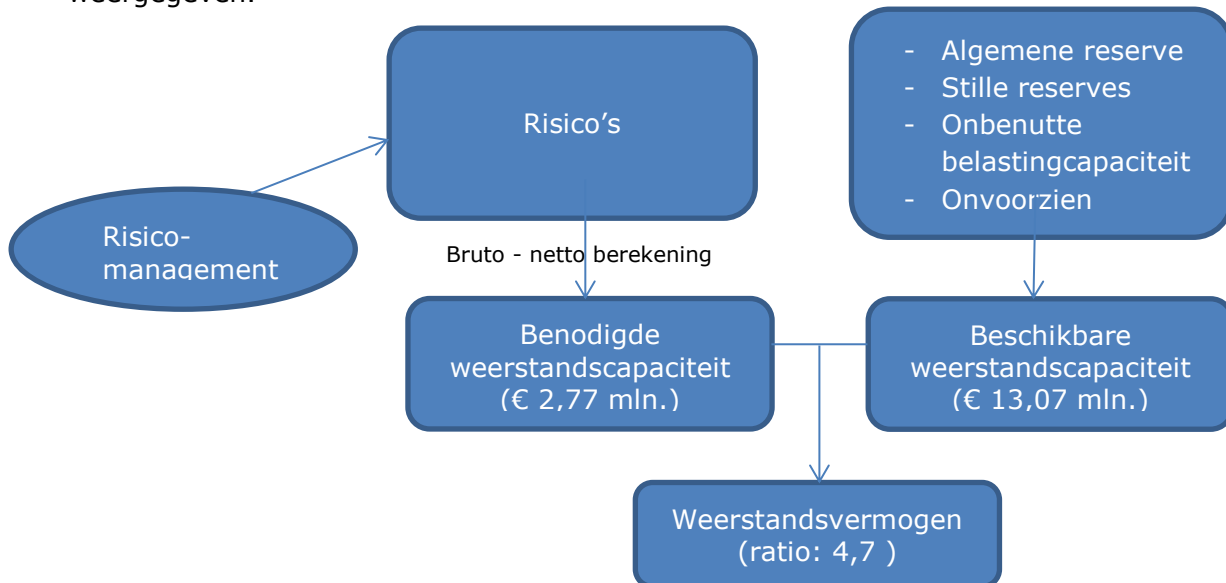

6.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Het weerstandsvermogen is te definiëren als "het vermogen van de gemeente om financiële risico's op te kunnen vangen om zijn taken te kunnen voortzetten". Risicobeheersing is te definiëren als de mate waarin het gemeentebestuur de mogelijke risico's onder controle heeft. Bij onderwerpen waar risico's spelen, wordt inzicht gegeven in mogelijke ontwikkelingen en welke opties er zijn om mogelijke niet geraamde financiële consequenties zo goed mogelijk op te vangen wanneer risico's zich voordoen.

In onderstaand figuur zijn de relaties tussen de geanalyseerde risico's, het risicomanagement, de weerstandscapaciteit en het weerstandsvermogen overzichtelijk weergegeven.

Conclusie risicomanagement en weerstandsvermogen

De ratio van het weerstandsvermogen is nu 4,7. Dat wil zeggen dat de beschikbare middelen ruim voldoende zijn om de risico's op te kunnen vangen.

Leeswijzer

In deze paragraaf wordt ingegaan op de kaders die zijn vastgesteld over het weerstandsvermogen en risicomanagement. Vervolgens zijn de risico's beschreven die relevant zijn met een daar bijbehorende risicoschatting. Dit bepaalt de benodigde weerstandscapaciteit. Daarna wordt de beschikbare weerstandscapaciteit bepaald (welke financiële middelen zijn er om risico's op te vangen). Tenslotte wordt het weerstandsvermogen (risico's versus de beschikbare weerstandscapaciteit) berekend.

Kaders risicomanagement

De wettelijke kaders voor het bepalen van het weerstandsvermogen zijn vastgelegd in:

- Besluit begroten en verantwoording provincies en gemeenten;
- Wet financiering decentrale overheden (Wet fido);
- Europese richtlijn voor aanbesteding overheidsopdrachten;
- Verordening artikel 212 gemeentewet (financiële verordening).

Bij het uitvoeren van onze taken als gemeente wordt er actief gestuurd op het beheersen van risico's. Om zicht te krijgen op de risico's worden deze bij de begroting en bij de jaarrekening geïnventariseerd. Vervolgens worden deze gekwantificeerd en beoordeeld op te nemen maatregelen om het risico af te dekken.

Risico's kunnen worden beheerst door:

- het risico te vermijden of te voorkomen (stoppen met het beleid dat het risico veroorzaakt);
- het risico te verminderen (kans dat het risico optreedt afzwakken);
- het risico over te dragen en/of uit te besteden (het beleid dat het risico met zich meebrengt over te laten aan een andere partij die ook het financiële risico draagt);
- accepteren (wanneer het risico niet kan worden vermeden, voorkomen, verminderd, uitbesteed of overgedragen, dan worden de eventuele financiële gevolgen gedragen door de beschikbare middelen (voornamelijk de algemene reserve)).

Wanneer risico's zich voordoen en er een beroep wordt gedaan op de algemene reserve, treedt het volgende proces in werking:

- de directie informeert het college over risico's en de achtergronden;
- het college informeert de gemeenteraad over het risico en de achtergronden;
- voorstel ter dekking van het financiële effect van het risicobedrag;
- als financiële middelen (algemene reserve) niet toereikend zijn, worden bezuinigingsvoorstellen gedaan.

De inventarisatie van risico's geeft daar waar bekend inzicht in het bedrag. Wanneer wel een risico bekend is maar nog geen bedrag kan worden berekend, wordt een PM post opgenomen. Een bruto bedrag geeft nog geen inzicht in de financiële effecten. Daarvoor krijgt ieder risico een waardering, een klasse. Deze klasse geeft de kans aan dat een risico zich voordoet met een bijbehorend dekkingpercentage. Het bruto risicobedrag wordt aan de hand van de klasse (zie tabel 1) netto gemaakt, omdat niet alle risico's even zwaar zijn en de kans dat alle risico's zich voordoen in één jaar, nagenoeg nihil is. Er wordt op deze manier een meer reële inschatting gemaakt van de kans dat een risico beslag legt op de middelen die beschikbaar zijn om het risico op te vangen.

Klasse	Kans (gemiddeld)	Dekkingspercentage
1	> 90%	100%
2	75 – 90%	80%
3	25 – 75%	60%
4	10 – 25%	40%
5	5 – 10%	20%
6	< 5%	0% tot 10%

Tabel 1: Risicowaardering

Met de berekening van het netto bedrag per risico, wordt de benodigde weerstandscapaciteit berekend. Deze wordt afgezet tegen de beschikbare weerstandscapaciteit en dit leidt tot een ratio weerstandsvermogen.

Voor de beoordeling van dit ratio gebruiken gemeenten de ratio's in tabel 2 (Ratio weerstandsvermogen).

$$\frac{\text{Beschikbare weerstandscapaciteit}}{\text{Benodigde weerstandscapaciteit}} = \text{ratio weerstandsvermogen}$$

Ratio weerstandsvermogen	Waardering
> 2,0	Uitstekend
1,5 - 2,0	Ruim voldoende
1,0 - 1,5	Voldoende
0,8 - 1,0	Matig
0,6 - 0,8	Onvoldoende
< 0,6	Ruim onvoldoende

Tabel 2: Ratio weerstandsvermogen

Een ratio van 1 wil zeggen dat de beschikbare weerstandscapaciteit even groot is aan wat nodig is om de verwachte risico's op te vangen.

Over de hoogte van de gewenste ratio zijn geen voorschriften. Dit behoort tot de autonomie van de gemeente. Bij de Kaderbrief 2015 heeft de gemeenteraad als kader gesteld dat de ratio weerstandsvermogen niet lager mag zijn dan 0,6 en dat wordt gestreefd naar een ratio van minimaal 1 in 2019. Daarnaast is afgesproken het aantal PM-posten minimaal te houden en te maximaliseren op twee.

Risico's

Voor de indeling van de risico's wordt de volgende rubricering gehanteerd:

1. Strategische risico's (intern maar met extern effect)
  - beleidsrisico's (onder andere samenwerking, decentralisatie, economisch, politiek, maatschappelijk).
2. Operationele risico's
  - risico in de bedrijfsvoering (proces en vermogen, te reageren op calamiteiten);
  - personele risico's en cultuur (spreken van risicotaal, fouten durven toegeven);
  - risico's informatievoorziening (adequaat applicatie- en informatiebeheer).
3. Financiële risico's
  - grondexploitatie- en projectrisico's;
  - financieringsrisico's.
4. Risico's door wet- en regelgeving
  - juridische risico's (onder andere ook ARBO technische risico's);
  - risico's verbonden partijen;
  - risico's samenwerking;
  - risico's in contracten.
5. Financiële verslagleggingrisico's

Strategische risico's (intern maar met extern effect)

Beleidsrisico's (onder andere samenwerking, decentralisatie, economisch, politiek, maatschappelijk)

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
sociaal domein	€ 1.680.000	6	0% is € 0

Met ingang van 2015 zijn gemeenten op grond van de WMO 2015, de Jeugdwet en de Participatiewet integraal verantwoordelijk voor drie decentralisaties in het sociaal domein. Voor het uitvoeren van deze taken ontvangt de gemeente een integratie-uitkering van het Rijk van circa € 16,8 miljoen (2018, stand meicirculaire 2017). Voor de berekening van het brutobedrag van het risico voor het sociaal domein is uitgegaan van 10% van de omvang van deze integratie-uitkering.

Risico's binnen het sociaal domein hebben betrekking op:

- het gaat om "open eind" regelingen;
- bij jeugd kan een aantal partijen rechtstreeks verwijzen, zodat de gemeente geen invloed heeft op de kosten die uit die verwijzingen voortvloeien;
- dure begeleidingstrajecten en dure voorzieningen (woningaanpassingen), ook bij kleine aantallen, hebben grote invloed op het budget;
- het Rijk voert meerjarige kortingen door, waardoor het budget stapsgewijs daalt;
- het is nog niet mogelijk een goede en betrouwbare (inhoudelijke) analyse te maken van aantallen, gebruik en daarvoor benodigde budgetten en op basis van die analyse te sturen;
- het aantal mensen, dat een beroep doet op de Participatiewet / minimaregelingen kan stijgen.

Vanuit overschotten in voorgaande jaren is een reserve sociaal domein gevormd waarvan het saldo op 1 januari 2017 circa € 3,7 miljoen is. Rekening houdend met de reserve sociaal domein worden de bestaande risico's gewaardeerd op 6 en vindt er via de risicoparagraaf geen extra reservering plaats.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Leges omgevingsvergunning bouw	€ 160.000	2	80% is €128.000

De leges inkomsten voor de aanvragen omgevingsvergunningen bouw zijn sterk afhankelijk van het aantal grote bouwplannen. Dit is een risico voor het behalen van de baten, omdat de gemeente Deurne hier zelf geen invloed op heeft en afhankelijk is van derden. Om dit risico te verminderen wordt jaarlijks voor de bepaling van de baten een inschatting gemaakt van het aantal grote plannen. Als de opbrengsten structureel achterwege blijven, worden de baten bijgesteld.

Uit onderstaand overzicht van de afgelopen zeven jaar blijkt hoe wisselend de inkomsten zijn. In de laatste 7 jaar waren de inkomsten gemiddeld € 160.000 per jaar lager dan begroot. Gezien de wisselende en de negatieve resultaten van de laatste jaren is er een reële mogelijkheid dat dit risico ook in 2018 optreedt.

Overzicht Leges omgevingsvergunningen bouw

jaar	baten primaire begroting Bouw	realisatie Bouw	Verschil
2010	€ 1.319.500	€ 1.621.487	€ 301.987
2011	€ 1.337.759	€ 789.034	-€ 548.725
2012	€ 999.318	€ 1.117.063	€ 117.745
2013	€ 999.318	€ 779.190	-€ 220.128
2014	€ 946.118	€ 447.950	-€ 498.168
2015	€ 865.300	€ 709.298	-€ 156.002
2016	€ 877.414	€ 788.190	-€ 89.225
2017	€ 887.066		
2018	€ 906.581		

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Groen-laanbomen	€ 0	6	0% is € 0

De gemeente Deurne heeft ongeveer 41.000 laanbomen in eigendom. In 2016 is het tactische deel van het bomenbeheer- en vervangingsplan geschreven. Dit plan geeft het wensbeeld waar qua bomenstructuur aan wordt gewerkt weer voor over 100 jaar. Op basis van dit tactisch plan en de uitkomsten van de uitgevoerde boomcontroles (VTA) wordt het beheer en vervangingen van bomen en lanen planmatig opgepakt.

Het aantal claims dat tot nu toe is ingediend en het uitgekeerde schadebedrag is laag. Het risico op basis van de informatie uit de voorgaande jaren vormt geen bedreiging voor de continuïteit van de (financiële) bedrijfsvoering. Vanwege de grilligheid van de natuur (weersomstandigheden/bomen) is er altijd een risico op schade en aansprakelijkheid. Deze aansprakelijkheid is afgedekt met een aansprakelijkheidsverzekering.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Wegen	€ 0	6	0% is € 0

Eind 2016 is het wegenbeheerplan 2017-2021 door de raad vastgesteld. Door een incidentele financiële impuls van € 2.500.000 beschikbaar te stellen vanuit de algemene reserve (€ 2.000.000) en de voorziening wegen (€ 500.000) kan de kwaliteit van de wegen in Deurne tot een door de gemeenteraad en provincie verwacht onderhoudsniveau worden gebracht.

Het bedrag van € 500.000 wordt behaald door onder andere efficiencyvoordelen en een gunstig aanbestedingsklimaat op inzet en omvang van werken, subsidiemogelijkheden vanuit aanvullende verkeersmaatregelen in de lopende en te initiëren projecten.

In 2019 vindt een evaluatie van het wegenbeheerplan plaats om aansluiting te houden met de stand van de voorziening en het meerjarig onderhoud wegen veilig te stellen. Dit om tussentijdse aanpassingen mogelijk te maken.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Cultuurcentrum	€ 900.000	6	0% is € 0

Met betrekking tot het gebouw loopt een btw-herzieningstermijn van 10 jaar. Als binnen die 10 jaar blijkt dat het gebouw niet voor 90% btw-plichtig wordt geëxploiteerd, moet de btw van de nog lopende jaren worden terugbetaald. De huidige exploitatievorm (uit 2014-2015) is zodanig ingericht dat ook in de resterende jaren aan de gestelde norm wordt voldaan. Op basis van de voortgang en ontwikkelingen zijn de risico's in beeld en gewaardeerd op klasse 6.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Onderwijshuisvesting	€ 85.000	6	0% is € 0

Per 1 januari 2015 heeft het Rijk een korting toegepast op het gemeentefonds, onderdeel onderwijshuisvesting. Voor het primair onderwijs is deze korting (€ 138.000) verwerkt in de begroting.

Naast de korting voor het primair onderwijs is er ook een korting opgelegd van € 85.000 voor het voortgezet onderwijs. Deze is al verwerkt in de begroting. Echter, schoolbesturen zijn het niet eens dat deze korting aan hen wordt doorberekend. De gesprekken hierover lopen nog. Het risico bestaat dat de korting van € 85.000 niet kan worden gerealiseerd.

Operationele risico's

Er zijn op dit moment geen operationele risico's benoemd.

Financiële risico's

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Afval	€ 2.500.000	4	40% = € 1,0 mln.

Voor de verwerking van het huishoudelijk restafval is een overeenkomst gesloten tussen alle Brabantse samenwerkingsverbanden en het bedrijf Attero. Hierin is opgenomen dat de gezamenlijke Brabantse gemeenten een volumeverplichting hebben voor de aanlevering van restafval. Door betere afvalscheiding door de Brabantse inwoners, wordt er niet meer voldaan aan deze volumeverplichting. Attero heeft het MRE en de andere Brabantse gewesten een naheffing opgelegd.

In 2015 is Attero een arbitragezaak over deze naheffing gestart tegen de Brabantse gewesten. Op 8 januari 2016 is een arbitraal eindvonnis uitgesproken in het voordeel van de Brabantse gewesten en gemeenten. De vorderingen van Attero zijn hierbij afgewezen. Tegen dit arbitraal eindvonnis van 8 januari 2016 staat geen hoger beroep open voor Attero. In april 2016 is Attero een vernietigingsprocedure gestart bij het Gerechtshof Den Haag. Het gerechtshof heeft op 27 juni 2017 uitspraak gedaan in deze kwestie. De vorderingen van Attero tot vernietiging van het arbitrale vonnis van januari 2016 zijn afgewezen. Formeel kan Attero tegen deze uitspraak cassatieberoep instellen bij de Hoge Raad.

Er is nog geen sprake van een finale uitspraak. Attero heeft namelijk ook nog een nieuwe arbitrale procedure aangespannen voor naheffingen in een ander kalenderjaar. In die tweede arbitrage is binnenkort een zitting, waarna ook daar een uitspraak volgt. Hiermee blijft het risico aanwezig dat er een eventuele naheffing volgt. Om die reden handhaven we dit risico vooralsnog.

Als na alle procedures blijkt dat de Brabantse gemeenten wel een naheffing moeten betalen, dan volgt de vraag hoe deze eventuele naheffing verdeeld moet worden over de Brabantse gemeenten. Deze vraag wordt pas in behandeling genomen na de gerechtelijke procedures. Er zijn namelijk nooit afspraken gemaakt over de verdeling van de kosten van een naheffing over de gemeenten. Hierdoor is het niet mogelijk om exact uit te rekenen wat het maximale risico voor Deurne is. Het bedrag van € 2,5 miljoen is opgenomen als maximaal risico over de periode 2011 tot en met 2017. Daarna is deze overeenkomst met Attero afgelopen.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Grondexploitatie	€ 17.060.000	zie Nota Grex	€ 0,6 mln.

De gemeentelijke portefeuille met 27 in exploitatie genomen projecten is omvangrijk en gaat gepaard met risico's die kunnen optreden. Het doel is om de risico's volledig in beeld te hebben, risicobewust te zijn en daar waar mogelijk beheersmaatregelen te treffen. Het risicomodel waarmee wordt gewerkt, bestaat uit algemene programmarisico's en meer specifieke projectrisico's. De bruto risico's kunnen sterk afwijken van de netto risico's. In de Nota Grond- en Vastgoedexploitatie Deel B wordt uitgebreid aandacht besteed aan risicomangement.

De bruto risico's zijn fors gedaald en bedragen € 17,1 miljoen in plaats van € 24,6 miljoen bij de jaarrekening 2016. Dit houdt vooral verband met het wegvallen van programmarisico's. Dit komt omdat:

- het grondbedrijf in haar omvang afbouwt. Het afzetrisico wordt kleiner alsook het risico voor kostenoverschrijding. In 2017 hebben ook veel verkopen plaatsgevonden, hierover wordt geen risico meer gelopen ten opzichte van vorig jaar;
- de vraag naar bedrijventerreinen en woonkavels is beter geworden. Vorig jaar was de marktsituatie onzekerder, dit vooral voor bedrijventerreinen;
- grondexploitatie zijn beter in control. Er is meer zekerheid ontstaan doordat taxaties zijn uitgevoerd en programma's zijn omgezet.

Om de netto risico's te bepalen wordt rekening gehouden met de kans van optreden. Bij de voorliggende Nota Grond- en Vastgoedexploitaties Deel B is het bedrag aan netto risico's € 5,1 miljoen. Door de forse afname van de programmarisico's ontstaat er een forse daling van de netto risico's van € 3,8 miljoen ten opzichte van de jaarrekening 2016.

Ter afdekking van de netto risico's is € 5,1 miljoen weerstandsvermogen benodigd. Dit wordt op de volgende wijze afgedekt:

- € 0,8 miljoen is beschikbaar voor onvoorziene uitgaven (post onvoorzien grondexploitaties).
- € 3,7 miljoen is beschikbaar in de Algemene Reserve Grondexploitaties.
- € 0,6 miljoen is beschikbaar in de gemeentelijke Algemene reserve.

Het bedrag van € 0,6 miljoen dat in de gemeentelijke Algemene reserve wordt aangehouden is substantieel minder dan voorgaande jaren. Ten opzichte van de jaarrekening is dit een afname van maar liefst € 7,5 miljoen. De oorzaak hiervan is tweeledig:

- Er is sprake van een daling van € 3,8 aan netto gekwantificeerde risico's. Dit komt vooral door de afname van programmarisico's zoals hierboven toegelicht.
- Het grondbedrijf beschikt bij de voorliggende begroting over een Algemene Reserve Grondbedrijf van € 3,7 miljoen. Dit komt hoofdzakelijk door de BBV regelgeving die in juli 2017 heeft verplicht tussentijds positief resultaat te onttrekken, uit die grondexploitaties waar een winstgevend resultaat wordt geprognosticeerd.

Het gemeentelijk grondbedrijf is verdergaand in control en ingericht conform de verplichte BBV voorwaarden. Per 2017 is het grondbedrijf daarbij in staat voor een groot deel zelf haar risico's op te vangen.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Vastgoedexploitaties	€ 333.000	3	60% = € 200.000

Voor het bepalen van de financiële risico's op vastgoedexploitaties wordt gerekend met een percentage over de huurinkomsten, onderhoudskosten die middels kengetallen tot stand:

- 20% over de begrote huurinkomsten (€ 890.000): € 178.000;
- 20% over de onderhoudskosten die zijn gebaseerd op kengetallen (€ 275.000): € 55.000;
- Een bedrag van € 100.000 voor overige risico's, zoals onverwachte weersomstandigheden, brand, aantreffen van asbest enzovoorts.

Op basis van deze grove indicatie wordt een risico van € 333.000 per jaar ingeschat en wordt de kans van optreden tussen 25% en 75% (klasse 3) geschat. € 200.000 (60%) is hierdoor aangehouden als bedrag voor de risico's van de vastgoedexploitaties.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Reconstructie N270	€ 388.000	3	60% is € 233.000

Bij de reconstructie van de N270 (Langstraat) wordt onder meer de aansluiting bij de Nachtegaalweg aangepast. Hier komen opstelstroken en verkeerslichten. Dit mede met het oog op de ontsluiting van het glastuinbouwgebied op de N270. De totale investeringskosten van het kruispunt Nachtegaalweg worden door de provincie op basis van het schetsontwerp geraamd op € 670.000. De gemeente moet 50% bijdragen in de kosten van deze kruising. Deze kosten ter hoogte van € 388.000 (inclusief indexering) komen ten laste van de tuinbouwvestiging. In de begroting grondexploitatie glastuinbouw zijn deze uitgaven opgenomen.

Om het risico van deze, door de provincie gewenste, gebiedsontwikkeling voor de gemeente Deurne beheersbaar te houden, is tussen de provincie en de bij het project betrokken partijen een zogenaamde afnamegarantie-overeenkomst gesloten. Kern van deze overeenkomst is dat het financiële risico van de gemeente Deurne en de Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM) wordt begrensd en dat de provincie Noord-Brabant het eventuele grotere nadelige saldo voor haar rekening neemt.

Na een moeilijke periode in de glastuinbouw is er nu sprake van herstel van de sector. Er zijn concreet een aantal geïnteresseerde investeerders. De realisatie wordt helaas nu belemmerd door de eisen die zijn gesteld aan de stikstofdepositie op N2000-natuurgebieden. Onlangs hebben Gedeputeerde Staten (GS) een vergunningaanvraag, met het verzoek om gebruik te maken van de hardheidsclausule, geweigerd. GS ziet toepassing van geothermie (aardwarmte) als mogelijke oplossing.

Behalve de investeringen in het onderzoek naar geothermie heeft de provincie nog geen groen licht gegeven tot het doen van investeringen in het gebied. Dit betekent dat mogelijk nieuwe investeringen buiten de werking van de afnamegarantie-overeenkomst worden gehouden. Gevolg is dat de binnen de Grex gereserveerde middelen niet risicoloos kunnen worden toegezegd aan de reconstructie van het kruispunt N270 – Nachtegaalweg.

Als het risico zich toch voordoet en het glastuinbouwgebied niet wordt gerealiseerd, is de investering € 388.000 hoger. De jaarlijkse kapitaallasten worden dan € 25.000 hoger. Tot er zekerheid is over de realisatie van het gebied, wordt dit risico hier opgenomen. De kans van optreden wordt tussen de 25% en 75% (klasse 3) geschat.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Gemeentefonds	€ 0	6	0% is € 0

Algemene uitkering Gemeentefonds

De ontwikkelingen in de algemene uitkering worden gevolgd en vertaald. Het risico wordt op dit moment ingeschat op klasse 6, omdat de effecten vanuit het gemeentefonds direct worden vertaald naar de begroting.

Risico's door wet- en regelgeving

- Juridische risico's (o.a. ook ARBO technische risico's)
- Risico's verbonden partijen
- Risico's samenwerking
- Risico's in contracten

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Vennootschapsbelasting	€ 0	6	0% is € 0

Wet Vennootschapsbelasting

Per 1 januari 2016 zijn overheidsbedrijven Vennootschapsbelastingplichtig over hun 'materiële ondernemingen'. Dit geldt dus ook voor de gemeente Deurne.

De financiële gevolgen voor een bepaald jaar zijn moeilijk in te schatten. Deze zijn afhankelijk het fiscale resultaat over ondernemersactiviteiten, waaronder de grondexploitaties, anders bepaald worden dan het bedrijfseconomische resultaat. Anders gezegd, het bedrijfseconomische resultaat kan sterk verschillen van het fiscale resultaat. Waar de gemeente bijvoorbeeld bedrijfseconomisch een negatief resultaat verwacht uit de grondexploitaties, kan er fiscaal gezien toch een winst zijn. Als vennootschapsbelasting moet worden betaald, dan is dat kostenverhogend. Dit kan leiden tot grotere verliezen dan dat waar nu rekening mee wordt gehouden of een lagere opbrengst dan berekend. De vennootschapsbelasting (VPB) is voor 2017 geen risico meer, omdat per onderdeel in beeld is gebracht wat de waarschijnlijke VPB druk is en

opgeteld is dit nihil. Richting de toekomst blijft dat als een onderdeel winstgevend wordt er een VPB-risico ontstaat. Voor de toekomst blijft dit nog een PM post.

VPB voor grondexploitaties

Per 1 januari 2016 zijn ook overheden vennootschapsbelastingplichtig geworden als er sprake is van winstgevende ondernemersactiviteiten die ze uitvoert (waar sprake is van een materiële onderneming). Tot een materiële onderneming behoren gemeentelijke grondbedrijven. Ondernemersactiviteiten zijn activiteiten waar de gemeente een omzet op heeft en waar sprake is van deelname aan het economisch verkeer, structurele inzet van arbeid en kapitaal en waar de gemeente winst beoogt of in concurrentie treedt.

Er is gekozen om vennootschapsbelasting over winsten als mogelijke kostenpost van grondexploitaties niet als risico te kwantificeren. Dit omdat te betalen vennootschapsbelasting voor het aantal winstgevende projecten naar alle waarschijnlijkheid door clustering vermeden wordt. Uitgangspunt is dat verliesgevende projecten met winstgevende projecten verrekend kunnen worden. Het geheel profiel van de lopende grondexploitaties is met een resultaat van - €23,5 miljoen netto contant per 1 januari 2017 dan ook fors verliesgevend. Deurne is daarbij in beginsel niet gericht op winstgevendheid. Met grondexploitaties worden bestuurlijke en maatschappelijke doelstellingen gerealiseerd, waaronder ruimtelijke doelstellingen (vernieuwing), economische doelstellingen, huisvesting en sociale doelstellingen.

In 2017 bevindt gemeente Deurne zich in de implementatiefase van deze veranderende wetgeving. In 2017 zal dan ook mogelijk een eerste aangifte plaatsvinden over het boekjaar 2016. Dit op basis van de jaarrekening 2015/2016 en de handreikingen.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Juridische geschillen etc.	€ 2.600.000	divers	€ 460.000

De gemeente Deurne heeft de risico's in beeld gebracht van ingediende (plan)schadeclaims, lopende procedures en geschillen waarbij juridische zaken momenteel betrokken zijn. Inventarisatie laat zien dat het gaat om een totaalbedrag van risico's van circa € 2,7 miljoen, met een nettobedrag van € 460.000. Dit bedrag is exclusief de risico's van de grondexploitaties omdat die risico's worden opgevangen binnen de betreffende grondexploitaties.

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Inkoop en aanbesteding	€ 20.000.000	6	0,5%= € 100.000

In de aanbestedingswet zijn op Europese richtlijnen gebaseerde regels opgenomen op dit gebied. Het inkopen van goederen, diensten en werken doet elke afdeling zelfstandig, eventueel onder begeleiding van het inkoopbureau, en als het nodig is na toestemming van het college. Het inkoopbeleid is van toepassing en het risico is aanwezig dat dit inkoopbeleid niet gevolgd wordt. Dit risico geldt overigens alleen voor inkopen die de eigen organisatie zelf doet zonder ondersteuning van het inkoopbureau Bizob. Wanneer inkooptrajecten zwak zijn en onvoldoende opgebouwd, kan dit leiden tot procedures waaruit schadevergoedingen voortkomen. Verder is het risico aanwezig dat de Europese aanbestedingsdrempel overschreden wordt. Dit risico zal zich voornamelijk voordoen bij het verlengen van eerder overeengekomen overeenkomsten.

Geschat wordt dat het bedrag waarvoor risico wordt gelopen € 20 miljoen is. Het inkoopbureau heeft een analyse gemaakt van de nalevingsgraad van inkoopregels in gemeenten van 20.000-50.000 inwoners. De nalevingsgraad komt uit op 20-30%, wat uitkomt op een waardering van klasse 3. Een waardering in klasse 6 ligt meer voor de hand, omdat er in de organisatie al controles op de inkoop worden uitgevoerd en er een centrale rol voor inkoop bij de afdeling Bedrijfsvoering is belegd. In klasse 6 wordt het nettobedrag gewaardeerd op € 100.000 (0,5% van € 20.000.000).

Risico-omschrijving	Brutobedrag	Risicowaardering	Nettobedrag
Verbonden partijen	€ 0	6	0% is € 0

Geredeneerd vanuit het risicomanagement van de gemeente Deurne is het logisch en noodzakelijk ook werkafspraken te maken over het risicobeheer en de verantwoording van de verbonden partijen. Deze werkafspraken hebben betrekking op de beheersing van risico's door de verbonden partijen en een tijdige informatieverstrekking van bestaande risico's en mogelijke financiële en maatschappelijke gevolgen aan de raad.

Op verzoek van de raad werkt het college aan een samenwerkingsmonitor voor de samenwerkingsverbanden inclusief de verbonden partijen. De raad wil op een overzichtelijke wijze geïnformeerd worden over de samenwerkingsverbanden, wat is de democratische legitimiteit, op welke wijze wordt gerapporteerd over het realiseren van doelstellingen, de baten en lasten en het risicomanagement. De eerste notitie samenwerkingsmonitor inclusief monitor, is inmiddels door het college, rekeningcommissie en gemeenteraad behandeld en vastgesteld.

In onderstaand overzicht zijn risico's per verbonden partij opgenomen. Meer informatie over de verbonden partijen is opgenomen in de paragraaf verbonden partijen.

Verbonden Partij	Risico's en Weerstandsvormogen van de verbonden Partij	Risico voor gemeente Deurne
ODZOB (Omgevingsdienst Zuid Oost Brabant)	Op basis van de risico-inventarisatie die de ODZOB heeft gemaakt is de streefwaarde voor de benodigde weerstandscapaciteit (=algemene reserve) bepaald op € 1,26 miljoen. De algemene reserve is inmiddels op dit niveau zodat deze toereikend is om de nu bekende risico's af te dekken.	€ 0
BSOB (Belasting-samenwerking Oost Brabant)	Bij de BSOB blijven de risico's beperkt tot een renterisico en een liquiditeitsrisico. Door het treffen van beheersmaatregelen worden deze risico's voldoende beheerst.	€ 0
Veiligheidsregio	Belangrijkste risico's voor de Veiligheidsregio die niet zijn afgedekt in de algemene reserve van de Veiligheidsregio zijn: frictiekosten door samenvoegen meldkamers en de niet-voorzienbare kosten die te maken hebben met de meldplicht datalekken (zie ook paragraaf verbonden partijen). Op basis van het actuele risicobeleidsplan heeft Veiligheidsregio Brabant-Zuidoost een totaal weerstandsvormogen nodig van € 2.000.000. Omdat de Algemene reserve van de veiligheidsregio deze hoogte heeft bereikt, is het risico voor de gemeente 0.	€ 0
Metropool regio Eindhoven (voorheen SRE)	De risico's bestaan voornamelijk uit frictiekosten vanuit de transitie Samenwerkingsverband Regio Eindhoven (SRE) naar Metropoolregio. Deze risico's worden afgedekt door de voorziening Reorganisatie SRE en zijn daarmee geen risico voor de gemeente.	€ 0
Senzer	De verwachte weerstandscapaciteit van Senzer ultimo 2017 is € 14.561.000. Het gewenste weerstandsvormogen ultimo 2017 is € 14.190.000. Het verwachte tekort eind 2017 is € 395.000. Met de nu gehanteerde uitgangspunten en aanwezige middelen kan geconcludeerd worden dat er een tekort aan middelen is om het gewenste weerstandsvormogen in de vorm van reserves aan te houden op de balans van Senzer. Gezien de hoogte van de totale reserves, de onzekerheden over de toekomstige resultaten en de discussie over het positioneren van de risico's over de uitvoering van de Participatiewet wordt er	€ 0

Verbonden Partij	Risico's en Weerstandsvermogen van de verbonden Partij	Risico voor gemeente Deurne
	nu geen aanvulling van het weerstandsvermogen gevraagd aan de deelnemende gemeenten.	
GGD	Door de GGD wordt jaarlijks een inventarisatie van de risico's opgesteld en gekwantificeerd. Deze inventarisatie resulteert in een benodigde weerstandscapaciteit (in de vorm van een algemene reserve) voor het onderdeel Publieke Gezondheid (PG) van circa € 1,9 miljoen en voor het onderdeel Ambulancezorg (AZ) van circa € 1,5 miljoen. Door het bestuur is echter het maximum voor de algemene reserves PG vastgesteld op € 600.000 (maximaal 5% van de gemeentelijke bijdrage per inwoner) en voor AZ op € 1,2 miljoen. Per 31 december 2016 is de reserve PG € 525.000 en de reserve AZ € 1.025.000. De reserves zijn dus minder dan de vastgestelde maxima. De inschatting is dat, ondanks het gegeven dat de reserves nog niet de maximale normhoogte hebben bereikt, dat deze voldoende zijn om de risico's af te dekken. Het risico voor de gemeente Deurne wordt op € 0 geschat.	€ 0
Peelgemeenten	De gemeenschappelijke regeling Peelgemeenten is een uitvoeringsorganisatie voor WMO, jeugdtaken, schulddienstverlening en minimabeleid. Als uitvoeringsorganisatie zijn er geen risico's.	€ 0
St. administratie kantoor Dataland	Geen financiële risico's.	€ 0
Stichting Peelnetwerk	Geen financiële risico's. Het Peelnetwerk is afgesloten met een restant aan middelen. Dit bedrag wordt aan de deelnemende partijen van het Peelnetwerk teruggestort.	€ 0
Landinrichtingsproject Peelvenen	Geen financiële risico's.	€ 0
Veiligheidsoverleg Oost-Brabant	Geen financiële risico's.	€ 0
Tuinbouwvestiging Deurne BV	In 2014 is een integrale risicoanalyse voor het glastuinbouwproject uitgevoerd. Deze risico's zijn in 2017 opnieuw breed inzichtelijk gemaakt en waar nodig aangevuld. Deze worden beschreven in de nota-b van de grond- en vastgoedexploitaties 2017. Het weerstandsvermogen houdt rekening met alle risico's die relatie houden tot de grondexploitaties.	€ 0
Brabant Water N.V.	Het risico is te verwaarlozen, dit betreft de nominale waarde van het aandelenkapitaal, zijnde € 2.813.	€ 0
BNG (Bank Nederlandse Gemeenten)	Door de aanhoudende daling van marktrente daalt de nettowinst van de BNG. Omdat in de begroting rekening is gehouden met de dalende winstuitkering, is het risico voor de gemeente 0.	€ 0

Financiële verslagleggingrisico's

Er zijn geen financiële verslagleggingsrisico's te melden.

Samenvatting geïnventariseerde risico's

Risico-omschrijving	bruto bedrag	risicowaardering	% risicowaardering	netto bedrag
Sociaal domein	€ 1.680.000	6	0%	€ 0
Leges omgevingsvergunningen (Bouw)	€ 160.000	2	80%	€ 128.000
Groenbeheer - laanbomen	€ 0	6	0%	€ 0
Wegen	€ 0	6	0%	€ 0
Cultuur centrum (btw)	€ 900.000	6	0%	€ 0
Onderwijshuisvesting (VO)	€ 85.000	3	60%	€ 51.000
Afval	€ 2.500.000	4	40%	€ 1.000.000
Grondexploitatie	€ 17.060.000	zie tekst	zie tekst	€ 600.000
Vastgoedexploitaties	€ 333.000	3	60%	€ 200.000
Reconstructie N270 - Langstraat	€ 388.000	3	60%	€ 233.000
Algemene uitkering (Gemeentefonds)	€ 0	6	0%	€ 0
Juridische geschillen, claims en procedures	€ 2.739.000	spec.	spec.	€ 460.000
Inkoop en aanbesteding	€ 20.000.000	6	0,50%	€ 100.000
Verbonden partijen	€ 0	6	0%	€ 0
Wet Vennootschapsbelasting	€ 0	6	0%	€ 0
totaal	€ 45.845.000			€ 2.772.000

Wijzigingen ten opzichte van risico's in de jaarrekening 2016

Ten opzichte van de risico's zoals die zijn opgenomen in de jaarrekening 2016 zijn een aantal risico's aangepast. Dat zijn:

- Grondexploitatie: in de jaarrekening 2016 was het netto-risico nog € 8,1 miljoen.
- Afval door een aanpassing van de risicowaardering van klasse 3 naar 4 daalt het nettobedrag van € 1,5 mln. naar € 1 miljoen.

6.2.1 Beschikbare weerstandscapaciteit

In de vorige paragraaf zijn de risico's beschreven en gekwantificeerd. Naast inzicht in risico's is inzicht in de beschikbare weerstandscapaciteit belangrijk. In onderstaande tabel staan de componenten van de weerstandscapaciteit.

Weerstandscapaciteit begroting 2018	begroting 2018	I/S
Algemene reserve (verwacht per 31-12-2018)	€ 8.932.000	I
Stille reserves	€ 2.760.000	I
Onbenutte belastingcapaciteit	€ 1.290.000	S
Post onvoorzien	€ 79.000	S
Totale beschikbare weerstandscapaciteit	€ 13.061.000	

S= structureel, I = incidenteel

Toelichting beschikbare weerstandscapaciteit
Algemene reserve

De algemene reserve is een reserve die bedoeld is als buffer en die direct kan worden ingezet om tegenvallers op te vangen. Dit in tegenstelling tot bestemmingsreserves. Die reserves hebben wel een specifieke bestemming en kunnen niet worden ingezet voor het opvangen van risico's. Het stand van de algemene reserve is altijd een momentopname. Voor meer informatie over het meerjarig verloop van de algemene reserve zie ook paragraaf 3.3.

Stille reserves

De stille reserves van een gemeente bestaan uit waardevolle eigendommen die tegen een lagere waarde dan de actuele marktwaarde op de balans zijn verantwoord. Hier is dan sprake van een potentiële boekwinst. De stille reserve van de gemeente Deurne wordt bepaald door haar vastgoedeigendom: gronden en panden.

Bij de jaarrekening 2016 is opnieuw de waarde van het gemeentelijke vastgoed geanalyseerd. Voor de berekening van de potentiële boekwinst voor de begroting 2018 worden de gegevens uit de jaarrekening 2016 gebruikt. Toen is een potentieel waardeverlies becijferd van € 875.000 (2015: € 929.000). Dit potentiële waardeverlies mag niet worden verrekend met de boekwinst maar wordt afgedekt via de voorziening risico's waardering vastgoed.

De potentiële boekwinst is in onderstaande tabel weergegeven:

Onderwerp	Potentiële boekwinst	risicowaardering	netto bedrag
Panden	€ 3.530.382		
Gronden	€ 1.077.575		
Potentiële boekwinst	€ 4.607.957	3 (60%)	€ 2.760.000

Van potentiële boekwinst naar stille reserve

De potentiële boekwinst van € 4,6 miljoen wordt slechts deels meegenomen om de stille reserve te bepalen. Hiervoor is een aantal redenen:

- Vastgoed is vermogen, maar zijn geen liquide middelen. Ofwel, liquide middelen zijn niet direct voor handen.
- Op korte termijn is de potentiële boekwinst niet direct liquide te maken, vanwege economische, tactische en/of juridische aspecten.
- Bovengenoemde marktwaarden zijn bepaald op WOZ-waarden. Het is onzeker of deze bij verkoop daadwerkelijk behaald worden. Tot de categorie 'Overig Vastgoed' behoort ook vrij specifiek vastgoed.
- Verkoop van eigendommen kan ook een structureel effect hebben, omdat verhuuropbrengsten wegvallen.

De kans dat de potentiële boekwinst volledig wordt gerealiseerd, wordt geschat op 25% tot 75%. Dit komt overeen met risicowaardering 3 en een nettobedrag overeenkomstig 60% van de potentiële boekwinst. Dit wil zeggen een stille reserve van afgerond € 2,8 miljoen.

Onbenutte belastingcapaciteit

De derde component van de beschikbare weerstandscapaciteit is de onbenutte belastingcapaciteit. Er is sprake van onbenutte belastingcapaciteit wanneer de gemeentelijke belastingen niet volledig kostendekkend zijn (afvalstoffenheffing en rioolheffing) of als het gemeentelijke OZB-tarief lager is dan de zogenaamde artikel 12 norm. Deze norm geeft aan tot welk bedrag de OZB kan worden verhoogd op het moment dat een gemeente in financiële problemen komt.

De afvalstoffenheffing en de rioolheffing zijn volledig kostendekkend, dus daar is geen onbenutte belastingcapaciteit. Op het onderdeel OZB is in de begroting 2018 de onbenutte belastingcapaciteit berekend op bijna € 1,3 miljoen.

Onvoorzien

In de begroting wordt jaarlijks een bedrag opgenomen voor onvoorziene uitgaven van circa € 79.000.

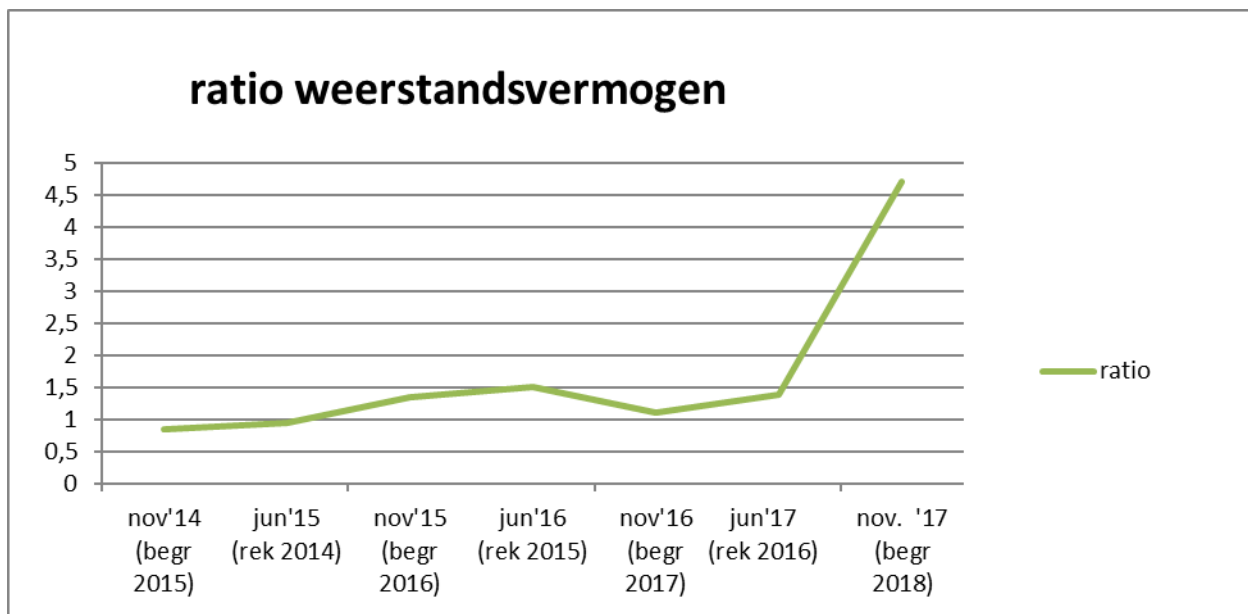
Ratio weerstandsvermogen

In het voorgaande zijn de risico's gekwantificeerd en de beschikbare weerstandscapaciteit. Aan de hand van deze gegevens kan het weerstandsvermogen als worden bepaald.

$$\text{ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{beschikbare weerstandscap.}}{\text{benodigde weerstandscap.}}$$

De ontwikkeling van de ratio is als volgt:

	nov'15 (begr 2016)	jun'16 (rek 2015)	nov'16 (begr 2017)	jun'17 (rek 2016)	nov. '17 (begr 2018)
beschikbaar	€ 16.451.302	€ 16.708.302	€ 11.733.368	€ 14.851.668	€ 13.061.000
benodigd	€ 12.275.600	€ 11.039.600	€ 10.503.200	€ 10.660.197	€ 2.772.000
ratio	1,3	1,5	1,1	1,4	4,7

Conclusie risicomanagement en weerstandsvermogen

Vergeleken met de begroting 2017 en de jaarrekening 2016 is de ratio van het weerstandsvermogen sterk verbeterd. Voornaamste oorzaak is daling van de risico's van de grondexploitaties gecombineerd met een algemene reserve grondexploitatie van € 3,7 mln. Kanttekening hierbij is dat de nu gepresenteerde risico's en de beschikbare weerstandscapaciteit een momentopname is. Nieuwe projecten, economische ontwikkelingen en investeringsbeslissingen kunnen het risicoprofiel beïnvloeden, waardoor het weerstandsvermogen een andere waardering kan krijgen.

6.2.2 Financiële kengetallen

In 2015 is het Besluit begroting en verantwoording (BBV) gewijzigd. De wijziging hield in dat vanaf de begroting 2016 zes financiële kengetallen moeten worden opgenomen in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing. Kengetallen zijn getallen die de verhouding uitdrukken tussen bepaalde onderdelen van de begroting of de balans en kunnen helpen bij de beoordeling van de financiële positie van een gemeente en maken het mogelijk gemeenten onderling te vergelijken.

In het volgende overzicht worden de financiële kengetallen kort toegelicht. Vervolgens worden de Deurnese waarden van deze kengetallen berekend.

Rekening 2016 Kengetallen	Verloop van de kengetallen				
	rekening 2014	Begr. 2015	rekening 2015	gewijzigde begr. 2016	rekening 2016
netto schuldquote	107%	94%	75%	97%	94%
netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	107%	91%	84%	106%	80%
solvabiliteitsratio	20%	18%	21%	18%	20%
structurele exploitatieruimte	4,5%	-0,7%	3,1%	0,2%	0,5%
grondexploitatie	111%	77%	79%	103%	76%
belastingcapaciteit	108%	113%	118%	116%	119%

Begroting 2018 Kengetallen	Verloop van de kengetallen			
	Jaarrek. 2015	Jaarrek. 2016	Begr. 2017	Begr. 2018
netto schuldquote	107%	94%	92%	106%
netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	107%	80%	100%	102%
solvabiliteitsratio	20%	20%	18%	25%
structurele exploitatieruimte	4,5%	0,5%	-3,6%	0,1%
grondexploitatie	111%	76%	91%	82%
belastingcapaciteit	108%	119%	108%	109%

Toelichting kengetallen in relatie tot financiële positie

Netto schuldquote: 106% en gecorrigeerd voor alle leningen: 102 %

De netto schuldquote geeft inzicht in het niveau van de schuldenlast ten opzichte van de totale baten en zegt iets over de mate waarin de schuld van de gemeente met het inkomen kan worden gedragen. De VNG hanteert voor de schuldquote de volgende norm: onder de 100% is goed, tussen de 100% en 130% is matig en boven de 130% is onvoldoende. Wanneer de netto schuldquote te hoog is, betekent dit dat de rentelasten en de aflossingen die de schulden met zich mee brengen te zwaar drukken op de begroting. De begroting wordt hierdoor namelijk minder flexibel en er is dan geen ruimte meer om te investeren. Ten opzichte van de begroting 2017 is dit percentage gestegen door een wijziging in de definitie van dit kengetal. De schulden van de gemeente zijn ten opzichte van 2017 niet gestegen.

Solvabiliteitsratio: 25%

Het solvabiliteitsratio geeft de verhouding tussen het eigen vermogen (reserves) en het vreemd vermogen weer van een gemeente. Het gaat erom inzicht te krijgen in de mate waarin de gemeente, in geval van nood, in staat is aan zijn financiële verplichtingen (vooral de verschaffers van vreemd vermogen) te voldoen. Hoe hoger dit percentage, hoe beter. Een percentage van 25% wil zeggen dat 25% is gefinancierd met eigen vermogen en 75% met vreemd vermogen. Ten opzichte van vorige jaren is dit ratio verbeterd door zowel een toename van het eigen vermogen (de reserves) als een afname van het vreemd vermogen (leningen).

In vergelijking met andere gemeenten uit dezelfde grootteklasse van 25.000 tot 50.000 inwoners, blijkt dat (op basis van gegevens uit 2015) Deurne een lager solvabiliteitsratio heeft dan de gemeenten waarmee wordt vergeleken. Vergelijkbare gemeenten hebben in 2015 een solvabiliteitsratio van 33,5%.

Structurele exploitatieruimte: 0,1 %

De structurele exploitatieruimte wordt berekend door het saldo van de structurele baten en lasten af te zetten tegen de totale baten. In de begroting 2018 zijn de structurele baten iets hoger dan de structurele lasten, hetgeen leidt tot een gering positieve ratio.

Grondexploitatie: 82 %

Voor elke gemeente is de grondpositie (de boekwaarde van de grond) een risico. De waarde van de bouwgronden bedraagt in de begroting 2018 circa € 66 miljoen. Dit is uitgedrukt in een percentage ten opzichte van de totale baten 82%.

De boekwaarde van de gronden geeft weer of een gemeente veel middelen heeft gestopt in haar grondexploitatie. Dit geld moet namelijk ook nog terugverdiend worden met de verkoop. Deurne is de afgelopen jaren bewust geweest van de grote risico's die de omvangrijke portefeuille met zich mee brengt. Om deze reden wordt de portefeuille ook gestaag afgebouwd. Dit past dan ook bij het beleid, meer faciliterend dan actief en dus minder risicodragende projecten. De verwachting is dan ook dat dit percentage de komende jaren zal afnemen.

Belastingcapaciteit: 109%

De belastingcapaciteit wordt berekend door het totaal van het tarief van riool, afval en OZB (woonlasten) voor een gemiddeld gezin af te zetten tegen het landelijk gemiddelde. De 109% laat zien dat Deurne met de woonlasten 9% hoger zijn dan het landelijk gemiddelde.

Deze norm is een andere dan de "onbenutte belastingcapaciteitsnorm". De daar berekende waarde geeft aan hoeveel de OZB-baten nog kunnen stijgen als wordt uitgegaan van de zogenaamde "artikel 12-norm". In de artikel 12 norm is het uitgangspunt dat de OZB-tarieven opgehoogd kunnen worden tot 120% van het landelijk gemiddelde tarief.

Conclusie

Ten opzichte van de voorgaande jaren zijn de kengetallen verbeterd; vooral de solvabiliteit en het kengetal voor de grondexploitatie ontwikkelen zich gunstig. De stijging van het solvabiliteitsratio laat zien dat de gemeente meer eigen vermogen heeft om aan haar financiële verplichtingen te voldoen. De verbetering van het kengetal van de grondexploitatie geeft aan dat het risico in de grondexploitatie afneemt. Er kan dan ook voorzichtig worden gesteld dat de financiële positie van de gemeente zich gunstig ontwikkeld.